

Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego (ujęcie syntetyczne)

Contemporary Conditions of Socio-economic Development (Synthetics Approach)

Barbara Piontek

Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, ul. Cieplaka 1c, 41-300 Dąbrowa Górnicza,
e-mail: basiap@hot.home.pl

Streszczenie

Przeprowadzone w niniejszej pracy studium nad współczesnymi uwarunkowaniami rozwoju społeczno-gospodarczego pozwala przyjąć hipotezę głoszącą, że urzeczywistniana w warunkach polskich transformacja posiada swoją alternatywę, a jest nią transformacja niszowa. Warunkami wdrażania transformacji niszowej są: poprawne zdefiniowanie kategorii rozwój; określenie założeń dla transformacji niszowej, jakie wynikają ze współcześnie funkcjonujących koncepcji rozwoju oraz określenie rozwiązań instytucjonalnych umożliwiających wdrożenie transformacji niszowej, co udowodniono i zweryfikowano w oparciu o bogaty materiał empiryczny. Warunkami niezbędnymi dla urzeczywistniania *transformacji niszowej* są: uznanie faktu istnienia trzech kapitałów i nadrzędności kapitału ludzkiego, dopuszczenie technologii niestandardizowanych otwartych na pracochłonność, wykorzystanie oszczędności lokalnych, wykorzystanie lokalnego popytu dla funkcjonowania lokalnej przedsiębiorczości, obrona depozytu niezrelatywizowanych wartości i lokalnej tożsamości, kształtowanie świadomości zintegrowanej zdolnej do dokonywania egzystencjalnych wyborów i kontroli społecznej, określenie produktu lokalnego i stworzenie warunków dla certyfikacji lokalnej, stosowanie do oceny efektywności społecznej i ekonomicznej oraz stworzenie skutecznych unormowań prawnych i odpowiedzialności karnej za opracowywane i uchwalane dokumenty oraz podejmowane – na ich podstawie – decyzje urzeczywistniające zaprezentowane modele transformacji.

Słowa kluczowe: Rozwój, rozwój zrównoważony, globalizacja, transformacja, transformacja niszowa, jakość życia, modele rozwoju społeczno-gospodarczego, polityka gospodarcza, rozwój lokalny

Abstract

A study of contemporary conditions for socio-economic development presented in the present paper allows to formulate the hypothesis that realization of transformation in Poland has an alternative – namely the niche transformation, which was proved and verified on the basis of a rich empirical material. The following are conditions of implementation of the niche transformation: correct definition of the development category; definition of assumptions for the niche transformation, which arise from existing and functioning concepts of development and definition of institutional solutions facilitating the implementation of niche transformation. The following are necessary conditions for the realization of *niche transformation*: recognition of the fact that there are three capitals and that human capital is superior, admitting non-standardized technologies open to labour intensity, utilization of local savings, utilization of local demand for local enterprise, protection of the deposit of non-relativised values and local identity, shaping of integrated awareness capable of making existential choices and social control, defining local product and creating conditions for local certification, suitably for assessment of social and economic effectiveness as well as drawing up effective legal norms legal responsibility for prepared and adopted documents and decisions taken on their basis, which realize presented transformation models.

Key words: development, sustainable development, globalization, transformation, transformation of niche, quality of life, models of socio-economic development, economic policy, local development

Wprowadzenie

Na obecnym etapie zagadnienie rozwoju społeczno-gospodarczego – należy do kluczowych, a równocześnie do wzbudzających kontrowersje i dyskusje. Pojawiają się określone odmienności i przeciwstawności w prezentowaniu poglądów i formułowaniu argumentów:

- z jednej strony – bezkrytyczne wsparcie dla toczących się przemian,
 - z drugiej – próba ustalenia i wskazania ograniczeń, których przemiany nie powinny i nie mogą naruszać.
- Znane nazwiska, które uściśliły swoje stanowiska:
- M. Friedman w 2002 zweryfikował swoje zalecenia: prywatyzować, prywatyzować i prywatyzować → i przestrzega: najważniejsze jest prawo, następnie własność prywatna i zasady konkurencji (Staniszki, 2005),
 - J. Stiglitz: bytowanie przyszłych pokoleń nie może odbywać się kosztem obecnych (Stiglitz, 2004),
 - Z. Sadowski: rozwój gospodarczy – powinien służyć poprawianiu losu i warunków życia całego społeczeństwa ludzkiego, a nie tylko jego części (Sadowski, 2005),
 - Tezy Jeffrey'a D. Sachsa – głównym problemem stanie się zrównoważony rozwój, samoregulujące się siły gospodarki rynkowej powinny się kierować nadrzędnymi zasadami sprawiedliwości społecznej oraz regulacjami w zakresie ochrony środowiska (Sachs, 2007).

Takie podejście do prezentowanego zagadnienia zgodne jest z ustrojową koncepcją (art. 20) i zasadą (art. 5) rozwoju zrównoważonego. Jako koncepcja oznacza trwałą poprawę jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń, a jako zasada – że jeden podmiot (kapitał) nie może rozwijać się kosztem drugiego. Podejście takie jest zgodne także z zasadą proporcjonalności art. 43 TWE i Powszechną Deklaracją Praw Człowieka ONZ z 1948 r.

Celem niniejszego artykułu, nawiązującego do książki *Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego* (Piontek, 2006), jest odpowiedź na pytanie: czy w obszarze dokonujących się przemian istnieją możliwości uwzględniania postulatów ludzkich, ekologicznych, budowanie ładu strukturalnego (zrównoważonego rozwoju)?

Przyjmujemy założenie, że urzeczywistniana w warunkach polskich transformacja posiada swoją alternatywę, a jest nią transformacja niszowa. Warunkami wdrażania transformacji niszowej są: poprawne zdefiniowanie kategorii rozwój; określenie założeń dla transformacji niszowej, jakie wynikają ze współcześnie funkcjonujących koncepcji rozwoju oraz określenie rozwiązań instytucjonalnych umożliwiających wdrożenie transformacji niszowej. Miejscem

umożliwiającym takie wdrożenie jest układ lokalny. **Podjęte zagadnienie prezentujemy w dwunastu krokach postępowania.**

1. Podstawowe definicje

Rozwój zrównoważony i trwały – trwała poprawa jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń poprzez kształtowanie właściwych proporcji między kapitałem ekonomicznym, ludzkim i przyrodniczym.

Globalizacja – nie doczekała się jeszcze ścisłej definicji. Zgodnie ze stanowiskiem Komisji Europejskiej i OCED: *globalizację ekonomiczną rozumiemy jako ścisłą integrację ekonomiczną rynków globalnych: finansowego, towarowego i pracy* (Gurria, 2006).

Transformacja gospodarcza – przekształcenia strukturalne w płaszczyźnie gospodarczej i w sferze pozagospodarczej dla kształtowania rozwoju społeczno-gospodarczego.

Transformacja niszowa – proces przekształcania, a także zachowania struktur gospodarczych i pozagospodarczych ukierunkowanych na zapewnienie rozwoju społeczno-gospodarczego w wymiarze lokalnym. Gwarantuje budowanie przewagi konkurencyjnej tych obszarów oraz umożliwia tworzenie regionalnych systemów innowacji. Uruchamia mechanizm samofinansowania się rozwoju, poprawiając kondycje danego społeczeństwa. Uniemożliwia tworzenie dysproporcji społeczno-gospodarczych poprzez przerzucanie kosztów społecznych czy też środowiskowych na otoczenie.

2. Punktem wyjścia – analiza porównawcza kategorii rozwój

Zagadnienie to podejmowane jest zarówno w literaturze (Borys, 2005, 2010; Fiedor, 2007; Hausner 2004; Piontek B., w druku; Piontek F., 2006, 2007; Wojtyna, 2008; Redclift, 2009; Sanchez, 2008; Gawor, 2006) i na Konferencjach światowych (Rio, Johannesburg, Konferencja ONZ w Monterrey).

Zgodnie z definicją Słownika języka polskiego jest to: Przechodzenie ze stanów mniej doskonałych do stanów bardziej doskonałych. Jednakże definicja ta nie odpowiada na dwa podstawowe pytania, a mianowicie: Komu rozwój ma służyć? Jakie powinien spełniać kryteria?

Bez uwzględnienia odpowiedzi na powyższe pytania kategoria *rozwój* zdezonizowana zostanie do kategorii *postęp*. Należy podkreślić, że kategoria *postęp* nie jest i ze swej natury nie może być równoznaczna czy utożsamiana z kategorią *rozwój*, gdyż jej specyfika polega na tym, że sama w sobie jest neutralna etycznie, a jej użyteczność może służyć rozwojowi, bądź go uniemożliwiać. W historii ludzkości nie raz mieliśmy do czynienia z eksperymentami, które niewątpliwie były postępem, ale niewiele miały wspólnego z rozwojem.

Przyjmujemy, że kryteriami dla kategorii *rozwój* są: aksjologia, reguły powszechnego postępowania, w tym prawo naturalne. Na ich fundamentie budowane jest prawo stanowione, normy instytucjonalne. Są one warunkiem koniecznym dla zapewnienia szeroko rozumianego ładu. Tym, którzy powątpiewają w potrzebę uwzględniania owych kryteriów, jako bezwzględnie koniecznych w procesach urzeczywistniania rozwoju, bądź tym, którzy te kryteria z ironią bagatelizują – za Z. Bauman’em – przypominamy: *żadna potworność dokonana przez niemieckich lekarzy, czy niemieckich technokratów nie klóciła się z przekonaniem, że wartości mają charakter subiektywny, nauka zaś ze swej strony natury pozostaje instrumentalna i wolna od wartości* (Bauman, 2009, s. 42).

3. Charakterystyka dwóch wiodących koncepcji rozwoju, tj. globalizacji oraz rozwoju zrównoważonego i trwałego

Relacja pomiędzy procesem globalizacji a rozwojem zrównoważonym może przybierać dwie formy:

- jako procesy alternatywne,
- jako procesy uzupełniające, wtedy gdy dotyczą tej samej skali, tego samego podmiotu.

Obydwa procesy korzystają z trzech kapitałów: ekonomicznego, ludzkiego i przyrodniczego. Różnica leży w relacjach między kapitałami, w ich hierarchizacji oraz w kryteriach wyceny ich użyteczności.

W artykule dokonujemy rozróżnienia pomiędzy globalnością a procesem globalizacji. Przeciwnością pomiędzy procesem globalizacji (nie globalnością) a rozwojem zrównoważonym i trwałym wyodróżnione zostały przede wszystkim z powodów metodologicznych. Należy bowiem kierować się zasadą rzymską: *bene intelligit, qui bene distingvit*. Doprowadziło to do dychotomicznego podziału, bowiem cecha globalności procesu globalizacji i globalności rozwoju zrównoważonego została potraktowana jako zmienna egzogeniczna dla obydwu procesów. Jeżeli potraktujemy cechę globalność jako zmienną endogeniczną dla obydwu procesów wówczas procesy te będą na siebie zachodzić. Podziału dokonano z punktu przyjętych definicji. Zgadamy się, że jeśli przyjąć inną definicję globalizacji i rozwoju zrównoważonego wówczas zakres analizy uległby zmianie.

4. Analiza założeń operacyjnych modelu wyspy szans i modelu niszy

W książce *Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego* (Piontek 2006) wyróżniono założenia operacyjne dla modelu wyspy szans i niszy. Są to zbiory otwarte (tabela 1).

Od przyjętych założeń zależy czy i jak wykorzystywane są zasoby lokalne i jaka urzeczywistniana jest koncepcja rozwoju.

Tabela 1. Wybrane założenia operacyjne dla modelu wyspy szans i modelu niszy

Model tzw. „wyspy szans” (a):	Model rozwoju realizowany w ramach „niszy” (b):
<ul style="list-style-type: none"> • zabieganie o konkurencyjność wobec zewnętrznych inwestorów, a w szczególności przez osłabianie stawianych im wymogów; • stawianie sobie celów rozwoju, które przekraczają lokalne możliwości; • osiąganie zysków krótkookresowych i za wszelką cenę; • sieciowość ukierunkowana międzynarodowo; 	<ul style="list-style-type: none"> • procesy wytwarzania ukierunkowane są na zapewnienie ładu, a zysk jest jednym z priorytetów, zajmującym miejsce trzecie po <i>przezwyciężeniu i inwestycji</i> i <i>rozwoju</i>; • angażowanie kapitału lokalnego w proces rozwoju i zapewnianie trwałości procesu; • kierowanie się na szczeblu gminy (i państwa) efektywnością społeczną, a na szczeblu podstawowym (prywatnym) zintegrowaną efektywnością: ekonomiczną, ekologiczną i społeczną; • sieciowość ukierunkowana i umocowana lokalnie, otwarta na współdziałanie zewnętrzne;

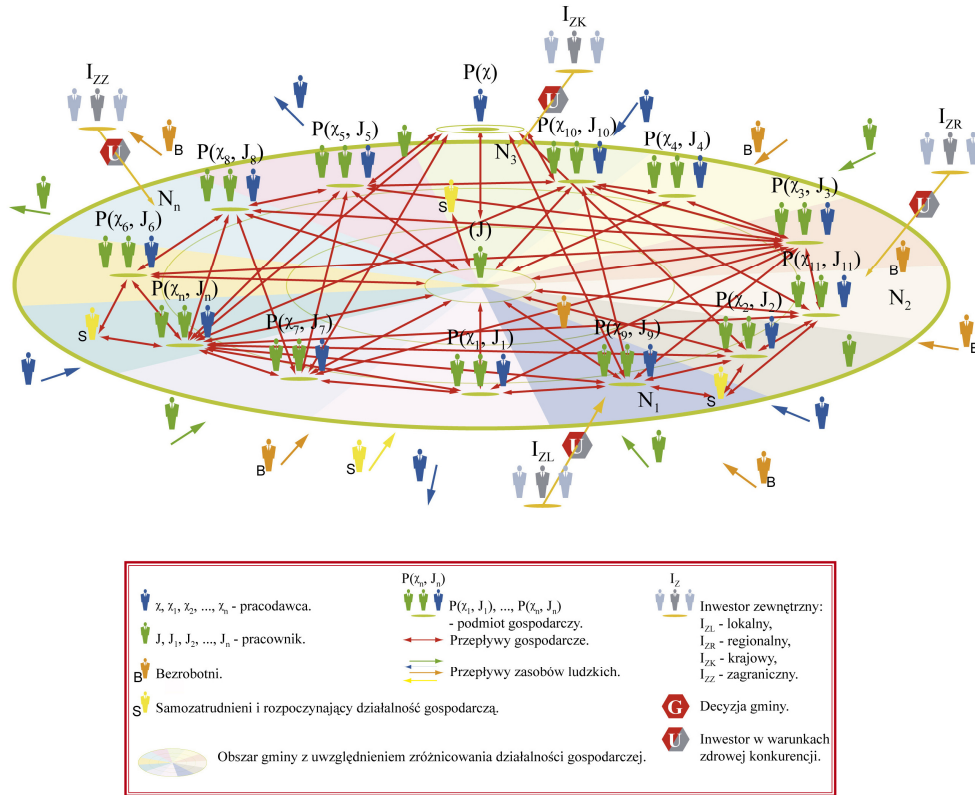
Źródło: B. Piontek, *Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego*, wyd. II, Wyd. Hyla, Bytom 2006.

5. Próba konstrukcji modeli rozwoju społeczno-gospodarczego w wymiarze lokalnym

Punktem wyjścia była definicja kategorii *jakość* którą określono jako spełnienie obiektywnych norm aksjologicznych przy jednoczesnym zaspokojeniu jednostki w stopniu co najmniej zadawalającym. **Wskazano na dwie drogi uzyskiwania korzyści ekonomicznych w przedsiębiorstwie: 1) minimalizacja kosztów: obniżanie głównie kosztów społecznych i środowiskowych, 2) uruchomienie mechanizmu przepływów gospodarczych.** Następnie podjęto próbę konstrukcji dwóch modeli rozwoju: niszy (b) i wyspy szans (a).

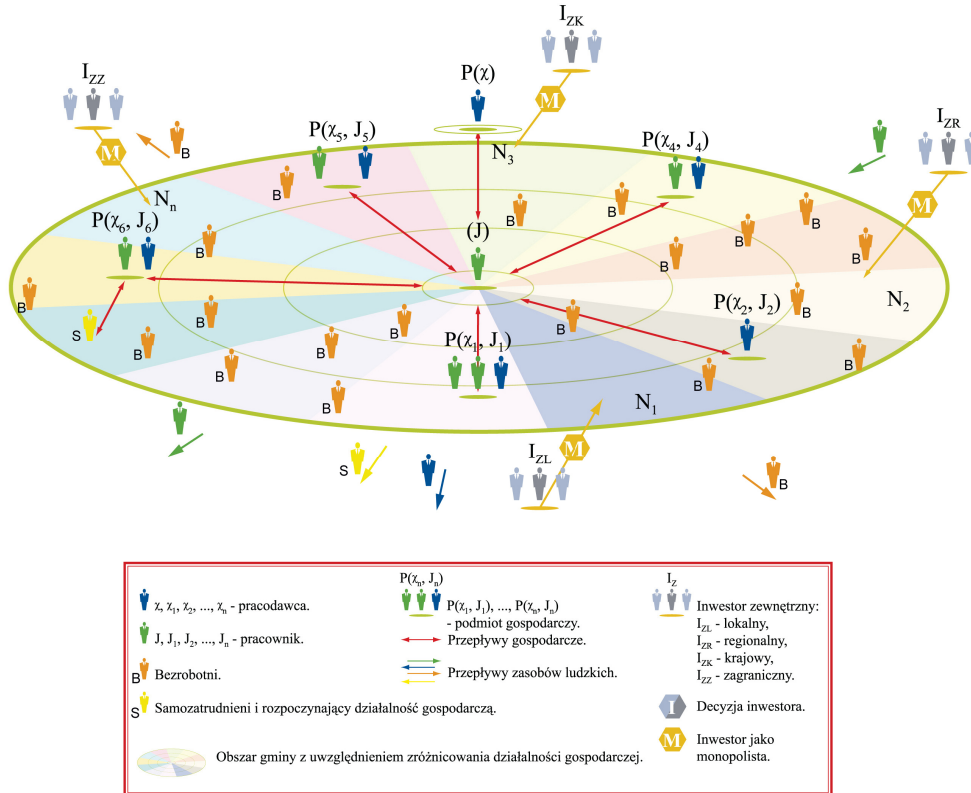
Pierwszy z nich (por. rys. 1) postuluje i urzeczywistnia założenia modelu *niszy* (b) i poprzez kształtowanie poprawnych struktur w gminie pozwala na poprawę jakości życia mieszkańców oraz gwarantuje trwałość zachodzących procesów.

W modelu *niszy* (b) relacja pomiędzy pracodawcą (K) a pracownikiem (J) jest następująca: pracownik za wykonaną pracę otrzymuje godziwe wynagrodzenie. Jednak z tą relacją związane są kolejne kwestie: jakie muszą być spełnione warunki (zarówno po stronie pracodawcy, jak i pracownika),

Rys. 1. Model niszy (b).

Źródło: B. Piontek, *Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego*, Wyd. Hyla, Bytom 2006.

Rys. 1. Model wysp szans (a).

Źródło: B. Piontek, *Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego*, Wyd. Hyla, Bytom 2006.

aby pracownik więcej zarabiał? Jakie należy podjąć działania, aby zarobki na etapie wydatkowania przekładały się na rozwój, uruchamiając tym samym samofinansowanie się rozwoju?

Wzrost wydatków podmiotu oznaczonego symbolem (J) generuje wzrost przepływów gospodarczych zarówno w relacji konsument – producent (usługodawca), jak i w relacji producent – producenci. Im więcej przepływów gospodarczych tym bardziej umacnia się gospodarka. Wysoki zarobek pracownika (J) implikuje jego wydatki. Wydatkując środki, najpierw poprzez swoją podstawową konsumpcję pracownik (J) wchodzi w relacje gospodarcze z innymi podmiotami gospodarczymi $\kappa_1, \kappa_2, \kappa_3, \dots, \kappa_{10}, \kappa_{20}, \dots, \kappa_N$. Następnie podmiot (J) po zaspokojeniu podstawowych potrzeb, zaczyna zaspokajać potrzeby wyższego rzędu. Tym samym podmiot (J) – konsumując dobra i usługi – uruchamia mechanizm przepływów gospodarczych. Należy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- symbolem (J) oznaczono pracowników zatrudnionych na danym obszarze i symbol (J) oznacza zbiór otwarty;
- jest zjawiskiem naturalnym, że między układami lokalnymi występują przepływy pracowników. Dla uproszczenia można założyć, że przepływy pracowników mogą się bilansować, albo że przepływy te nie bilansują się, ale występujące odchylenia w przepływach nie skutkują zakłóceniami w strukturach lokalnych;
- jeśli jednak następuje koncentracja kapitału w jednym układzie lokalnym – na przykład o charakterze metropolitalnym – to dla wielu gmin zjawisko takie może skutkować odpływem kapitału wysoko kwalifikowanego i ograniczać przepływy wewnętrzne w gminach (część wydatków pozostaje bowiem w gminie, w której są zatrudnieni). Obecnie w polityce regionalnej panuje moda na kształtowanie rozwoju w oparciu o tzw. bieguny wzrostu. Koncepcja lokowania środków w tak zwanych biegunach wzrostu jest stosowana także przy podziale środków unijnych. Zdaniem zwolenników tej koncepcji, jeżeli skierujemy środki finansowe dla najbardziej rozwiniętych obszarów to, po jakimś czasie obszary te uaktywnią najmniej uprzywilejowane regiony i gminy z otoczenia. Zapomina się przy tym, że obowiązuje aksjomat: *od możliwości do bytu nie ma przenoszenia* (nie każda możliwość stanie się bytem). A jak mawiał J. Keynes: *w długim okresie wszyscy będziemy martwi*.

Wówczas kiedy posiadane przez podmiot (J) środki finansowe będą wyższe od środków niezbędnych dla zaspokojenia jego potrzeb, pojawiają się oszczędności oraz inwestycje. Ten sam mechanizm dotyczy przedsiębiorstw, bowiem wzrost przepływów generuje wzrost dochodów, który pozwala na gromadzenie oszczędności. Te ostatnie – właściwie

inwestowane – mogą i będą skutecznie przekładać się na rozwój.

Wzrost przepływów powinien także przekładać się – w sposób pośredni i bezpośredni – na dochody obszaru lokalnego. Bezpośrednio poprzez wzrost wpływów podatkowych (głównie uzyskiwany przez wzrost liczby podmiotów uczestniczących na rynku) oraz pośrednio – poprzez ograniczenie wydatków gminy. Odnotowuje się bowiem następującą relację, że im społeczeństwo jest bogatsze tym mniej korzysta z pomocy publicznej i bardziej jest skłonne do aktywnego udziału w życiu społecznym. Zjawisko wykluczenia ludzi może być sporadyczne i nie można z niego czynić reguły, np. w wyniku wolnej konkurencji, którą ogłasza się nadrzędnym priorytetem (Krajowa Strategia..., 2009).

Oczywiście gospodarka danego układu lokalnego nie jest układem zamkniętym. Stąd też pojawiają się inwestorzy zewnętrzni. Jednakże w modelu *nizy* (b) to inwestor zabiega o możliwość zainwestowania w gminie, a nie gmina o inwestora. Tylko w tej ostatniej sytuacji inwestor zewnętrzny wzmacnia lokalny układ. Pogląd przypisywania inwestorom ról wybawicieli, wprowadzających biedne obszary na ścieżki wzrostu, wciąż jednak pokutuje w powszechnej mentalności, a także – co z przykrością stwierdzamy – w polityce (projekt *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego*), w strategiach rozwoju gmin, w nauce, a także publicystyce.

Drugi model (rys. 2) ukazuje mechanizm powiązań w modelu *wyspy szans* (a), realizuje rozwój pozorny, skutkuje zastojem gospodarczym, bezrobociem, utrwała złe struktury oraz zmniejsza dochody społeczności lokalnej i gminy. Jego graficzne ujęcie przedstawiono na rysunku 2.

W modelu *wyspy szans* (a) wynagrodzenia pracowników (J) drastycznie spadają i utrzymują się na niskim poziomie. Spadek dochodów implikuje spadek wydatków podmiotu oznaczonego symbolem (J), generuje spadek przepływów gospodarczych zarówno w relacji konsument – producent (usługodawca), jak i w relacji producent – producenci. Im mniej przepływów gospodarczych tym bardziej gospodarka się osłabia. Niski zarobek pracownika (J) implikuje jego wydatki, które są ograniczone (bądź korygowane kredytem). Oszczędności zanikają lub są minimalizowane. Zmniejsza się konsumpcja dóbr wyższego rzędu oraz spada konsumpcja usług. Podmiot (J) ogranicza wydatki do podstawowej konsumpcji i liczba relacji gospodarczych z innymi podmiotami $\kappa_1, \kappa_2, \kappa_3, \dots, \kappa_{10}, \kappa_{20}, \dots, \kappa_N$ drastycznie spada. Liczba podmiotów uczestniczących w rynku również się zmniejsza.

Spadek przepływów przekłada się – w sposób pośredni i bezpośredni – na dochody gminy. Bezpo-

średnio poprzez wzrost lub spadek wpływów po-

datkowych (głównie uzyskiwany przez spadek podmiotów uczestniczących na rynku i spadek ich dochodów) oraz pośrednio – poprzez zwiększenie wydatków gminy. Ubożenie społeczeństwa sprawia, że jest ono bardziej skłonne korzystać z pomocy publicznej i zmniejsza się jego aktywność w życiu społecznym. Zjawisko wykluczenia staje się powszechne, wzrasta bezrobocie, wzrastają patologie. Spadek dochodów i wzrost wydatków gminy sprawia, że gmina zaczyna poszukiwać inwestora obniżając stawiane jemu wymogi, a przez to umożliwiając uzyskanie przewagi konkurencyjnej podmiotom zewnętrznym nad podmiotami lokalnymi. Inwestor taki nierzadko zachowuje się na rynku jak monopolista, bowiem agresywnie eksploatuje dany układ lokalny – jego zasoby i popyt – traktując go częstokroć wyłącznie jako rynek zbytu.

Dla urzeczywistnienia rozwoju według modelu *niszy* (b) bądź modelu *wyspy szans* (a) niezwykle ważne są wybory konsumenckie człowieka, o których decyduje świadomość.

6. Rozwiązania instytucjonalne i instrumenty polityki społeczno-gospodarczej stymulujące kształtowanie rozwoju

Dla urzeczywistnienia rozwoju lokalnego we wszystkich jego wymiarach gmina powinna korzystać z instrumentów, które w książce *Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego*, (Piontek, 2006) pogrupowano w następujące bloki infrastruktury: planistyczna, finansowa, przestrzenna, gospodarcza, instytucjonalna, społeczna, informacyjna. Ich stosowanie warunkuje realizację priorytetów i dobre gospodarowanie. Dorobek polityki gospodarczej (a w tym instrumenty) koncentruje się przede wszystkim na władzy państwowej, a adresowanie tych instrumentów do pionu władzy samorządowej jest raczej słabsze, a nawet marginalne (oddzielna dyscyplina), sektorowo i błędnie przypisuje się im daleko idący interwencjonizm. Instrumenty te mogą być wykorzystywane w warunkach rynkowych.

7. Wskazano na potrzebę rozwijania sieciowej przedsiębiorczości w układach lokalnych:

- Omówiono reguły technologiczne nowej gospodarki i ich skutki dla przedsiębiorczości. Wskazano, że:
 - niektóre reguły technologiczne mogą być wykorzystane do rozwijania przedsiębiorczości lokalnej w gminie,
 - umożliwiają one objęcie siecią lokalnych przedsiębiorców (wyrównywanie szans), ważne na rynku wolnej konkurencji.
- Wskazano także na zadania władzy publicznej w rozwijaniu przedsiębiorczości na szczeblu lokalnym.

- Wskazano na możliwości urzeczywistnienia lokalnej gospodarki sieciowej.

8. Omówiono partycypację społeczną w aspekcie kształtowania świadomości zintegrowanej i egzystencjalnych wyborów człowieka:

- Wskazano na kategorię świadomość jako priorytet dla ekonomii.
- Zdefiniowano kategorię świadomość zintegrowana.
- Określono znaczenie świadomości zintegrowanej dla procesów rozwoju – podstawa wyborów człowieka (w tym konsumenckich, mających istotne znaczenie dla urzeczywistnienia przedsiębiorczości).

9. Wskazano na procedury programowania rozwoju jako na warunek konieczny dla urzeczywistnienia rozwoju:

- zaprezentowano procedurę programowania rozwoju
 - ekonomiczna, przyrodnicza i społeczna diagnoza i waloryzacja badanego układu lokalnego we wszystkich sferach rozwoju,
 - określenie sieciowości gospodarki danego układu lokalnego,
 - analiza słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń układu lokalnego SWOT – pionowy i poziomy,
 - poszukiwanie i tworzenie nisz rozwojowych,
 - wybór priorytetów,
 - dezagregacja ustalonych priorytetów na zadania priorytetowe: Co? Dlaczego? Gdzie? Jak? Kiedy? Kto? Za ile?,
 - określenie warunków realizacyjnych,
 - określenie źródeł zasilania finansowego,
 - określenie zasad monitorowania realizacji programu;
- metodyka programowania rozwoju może być wykorzystana do urzeczywistnienia obydwu alternatywnych koncepcji.

10. Próba inwentaryzacji i oceny instrumentów służących urzeczywistnieniu rozwoju

W książce *Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego* (Piontek, 2006) podjęto próbę inwentaryzacji i oceny instrumentów polityki społeczno-gospodarczej w gminach, na przykładzie województwa śląskiego. Próbą objęto wszystkie 167 gmin województwa śląskiego.

Celem bezpośrednim przeprowadzonych badań była ocena stopnia zastosowania i wykorzystania instrumentów, celem pośrednim było zbadanie świadomości i wiedzy pracowników urzędów gmin w zakresie stosowania instrumentów.

Analiza wykorzystania instrumentów urzeczywistniania rozwoju prowadzi do wielu wniosków, a ważniejszymi są:

- w większości przypadków gminy stosują instrumenty, które są im obligatoryjnie zadane;
- rozwijanie przedsiębiorczości lokalnej – w gminach – jest traktowana pobieżnie, a potrzeba poszukiwania nisz rozwojowych w wielu przypadkach nie jest dostrzegana i nie jest podejmowana;
- gminy udzielały odpowiedzi głównie z punktu widzenia urzędu gminy, a nie z punktu całej społeczności;
- podstawową barierą urzeczywistniania transformacji niszowej jest w wielu przypadkach mentalność urzędników;

11. Oceniono prawidłowość procedur programowania rozwoju lokalnego:

Oceną objęto: a) dokument podstawowy – spełniający taką funkcję – a więc strategię rozwoju, b) gdy było brak strategii – plan rozwoju lokalnego lub studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego. Ważniejsze wnioski były następujące:

- wyznaczone priorytety pokrywają się z ustawowymi zadaniami własnymi gmin,
- zbiorem priorytetów jest rozwój przedsiębiorczości wynikający z *Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej*,
- pomysłem na istnienie dla gmin województwa śląskiego jest turystyka i agroturystyka.
- Dlatego stwierdzić można, że dla zapewnienia poprawności opracowanej strategii nie jest ważny wybór priorytetów, ale ich *poprawna, właściwa i rzetelna dezagregacja*.
- metodologia programowania rozwoju nie determinuje ani wyboru ani realizacji modelu rozwoju.

12. Identyfikacja i ocena modeli rozwoju urzeczywistnianych w gminach województwa śląskiego

Oceny dokumentów rozwojowych gmin województwa śląskiego dokonano z punktu widzenia:

- przyjętych założeń operacyjnych modelu *niszy* (b) i modelu *wyspy szans* (a) – Stanowią one minimum kryteriów oceny i są to zbiory otwarte.
- Poprzez badanie priorytetów, zadań priorytetowych, celów i w formie, której zasadności wyboru nie trzeba udowadniać (które są nośnikami tych założeń).

Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku: gminy województwa śląskiego charakteryzuje niski stopień kreowania wizji rozwoju.

Podsumowanie

W gospodarowaniu należy poszukiwać nowej jakości i nowych ścieżek rozwoju. Układem wspierającym globalne rozwiązania jest układ niszy. Model niszy jest próbą równoważenia gospodarki globalności i gospodarki bliskości.

W kontekście rozważań stwierdzić należy, że o specyfice rozważań prezentowanych niniejszym artykule, a także książce *Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego* (Piontek, 2006), decydują:

- *Własny przedmiot dany*, a jest nim zestawienie dwóch koncepcji pretendujących do urzeczywistniania rozwoju, tj. procesu globalizacji i rozwoju zrównoważonego i trwałego. W literaturze procesy te z reguły rozpatrywane są rozdzielnie albo rozwój zrównoważony próbuje się adoptować do procesu globalizacji. Relacje między tymi procesami prześledzone zostały w obszarze: kategorii, koncepcji, kapitałów ujmowanych agregatowo, uwarunkowań i czynników oraz dokonano inwentaryzacji skutków wdrażania tych koncepcji w wymiarze lokalnym.
- *Własny przedmiot zadany*, a jest nim:
 - odmienne od dotychczasowego zdefiniowanie i interpretacja kategorii *rozwój*,
 - refleksja nad mechanizmem dywersyfikującym współczesne koncepcje rozwoju,
 - wskazanie na nadrzędną rolę koncepcji rozwoju w stosunku do polityki gospodarczej.
 - wpisanie rozwoju lokalnego w politykę gospodarczo-społeczną.
 - wyodrębnienie i skonstruowanie dwóch modeli rozwoju, tj. *wyspy szans* (a) i *niszy* (b).

Pomimo świadomości potrzeby dalszego rozwijania i pogłębiania podjętego zagadnienia, niniejszy artykuł i książka *Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego* (Piontek, 2006) zasługują na zaprezentowanie Czytelnikowi:

- za A. Tofflerem (Toffler, 1997) stwierdzenia, że ważniejsze są sformułowane pytania i podniesione kwestie od udzielonych odpowiedzi;
- ponadto, zgodnie z czwartą regułą technologiczną praktykuje się, iż do rąk klienta – a w naszym przypadku Czytelnika – należy oddać produkt beta (β), tj. mniej doskonały. Jeśli Czytelnik poprzez osobistą refleksję udoskonali udostępniony *produkt intelektualny*, to będzie to największym sukcesem dla autora.

Literatura

1. BAUMAN Z., *Nowoczesność i zagłada*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2009.
2. BORYS T., Aksjologiczne podstawy rozwoju, w: *Humanistyczne, ekonomiczne i ekologiczne aspekty kategorii rozwój*, red. Piontek F., Czerny J., Zeszyt Naukowy Komitetu Człowiek i Środowisko przy Prezydium PAN i Wyższej Szkoły Ekonomii i Administracji w Bytomiu, Bytom 2005.
3. BORYS T., 2010, Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju – polskie wyzwania, w: *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development* vol. 5 no 1.
4. DURBIN P. T., 2010, Humanitarna motywacja dla zrównoważonego rozwoju globalnej ekonomii, w: *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development*, vol. 5 no 1.
5. FIEDOR B., MATYSIAK A., Rola państwa w ujęciu teorii trwałego rozwoju, w: *Rozwój. Godność człowieka - Gospodarowanie – Poszanowanie przyrody. Księga Pamiątkowa Prof. zw. dr hab. Franciszka Piontka*, red. Piontek B., Piontek W. PWE, Warszawa 2007.
6. GAWOR L., 2006, Wizja nowej wspólnoty ludzkiej w idei zrównoważonego rozwoju, w: *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development* vol. 1, no 2.
7. GURRIA G., *Wypowiedź ustna Sekretarza Generalnego OECD podczas wykładu wygłoszonego w SGH jesienią 2006.*
8. HAUSNER J., *Tezy na temat Narodowego Planu Rozwoju (NPR). Materiały konferencji Zrównoważony rozwój Polski – aksjologiczne założenia do Narodowego Planu Rozwoju w latach 2007-2013*, Warszawa, 17 listopada 2004.
9. *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie - projekt*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, wrzesień 2009.
10. PIONTEK B., *Aksjologia i prawo naturalne w procesie edukacji, Edukacja dla zrównoważonego rozwoju*, UE we Wrocławiu (w druku).
11. PIONTEK B., *Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego*, wyd. II, Wyd. Hyla, Bytom 2006.
12. PIONTEK F., 2006, Spór wokół kategorii rozwój i rozwój zrównoważony – jego konsekwencje dla teorii i praktyki, w: *Problemy ekologii* nr 6,
13. PIONTEK F., Postawy teorii rozwoju, w: *Rozwój. Godność człowieka - Gospodarowanie – Poszanowanie przyrody. Księga Pamiątkowa Prof. zw. dr hab. Franciszka Piontka*, red. Piontek B., Piontek W., PWE, Warszawa 2007.
14. *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, <http://www.unesco.pl> (03.03.2010).
15. REDCLIFT M.R., 2009, Sustainable Development (1987-2005) – An Oxymoron Comes of Age, w: *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development*, vol. 4, no 1, s. 33-50.
16. SACHS J., *Wspólne wyzwania, wspólne dobro. Nadanie Jeffrey'owi D. Sachsowi tytułu Doktora Honoris Causa*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007.
17. SADOWSKI Z., *Transformacja i rozwój, wybór prac*, PTE, Warszawa 2005.
18. SANCHÉZ A. 2008, Perspectives and problems in sustainable development, w: *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development*, vol. 3, no 2,
19. STANISZKIS J. w rozmowie A. Zybąły, *Szanse Polski. Nasze możliwości rozwoju w obecnym świecie*, Wydawnictwo Rectus, 2005.
20. STGLITZ J., 2004, *Zrób to sam* (wywiad), w: *Polityka* nr 20.
21. TOFFLER A., *Trzecia fala*, PI, Warszawa 1997.
22. WOJTYNA A., 2008, Współczesna ekonomia – kontynuacja czy poszukiwanie paradygmatu, w: *Ekonomista* nr 1.